

КЊИЖЕВНА ИСТОРИЈА

сопис за науку о књижевности

XLV 2013 151

Студије и огледи

Igor D. Javor Tehnologija ekfrazе: vizuelno predstavljanje od antičkog narativa do virtuelne realnosti **Урош Томић** Злочином до читалаца – развојни аспекти британског криминалистичког романа **Станислава Бараћ** *Нова жена* као медијски конструкт и књижевни лик: стварање феминистичког мита **Александра М. Кузмић** Један аспект концепције ликова у *Балканском шпијуну* Душана Ковачевића

Проза Светлане Велмар-Јанковић

Светозар Кољевић *Сродници* на историјским раскрсницама **Милета Аћимовић** *Ивков* Време и судбина **Жарко Требјешанин** Ликови, процес њиховог грађења и улога у романима Светлане Велмар-Јанковић

Појмовник

Dejan D. Milutinović Popularna/zabavna/trivijalna/žanrovska/masovna ili samo književnost (umetnost)

Народна књижевност

Мирјана И. Детелић, Лидија Д. Делић Проблеми приређивања *Ерлангенског рукописа* **Смиљана Ђорђевић Белић** Епска хроника и тужбалички текст у процесима трансформације и интерференције (Поводом певања уз гусле Радојке Мојићевић)

Књижевна грађа

Смиљана Андоновска, Видосава Голубовић „Исцелeње”: непозната песма из првобитне верзије збирке *Откровeње* Растка Петровића **Наташа Јовановић** Рукописни лист *Наши дани* у фонду Народне библиотеке Србије

Оцене и прикази

Ранко Поповић Андрићево дјело у огледалу цивилизација (*Андрић између Истока и Запада* / Зборник радова Академије наука и умјетности Републике Српске, уредио академик Радован Вучковић) **Tonko Maroević** Valovi i zanosi sredozemništva

Мирјана И. ДЕТЕЛИЋ

(Београд, Балканолошки институт САНУ)

detelic.mirjana5@gmail.com

Лидија Д. ДЕЛИЋ

(Београд, Институт за књижевност и уметност)

lidijab@ptt.rs

ПРОБЛЕМИ ПРИРЕЂИВАЊА ЕРЛАНГЕНСКОГ РУКОПИСА¹

Кључне речи: *Ерлангенски зборник*, дигиталне базе народних песама, усмена поезика, приређивање старих рукописа

Апстракт: У раду се указује на проблеме приређивања једног од најзначајнијих зборника српске усмене (и грађанске) поезије, насталог у првим деценијама XVIII века на простору Војне границе. Рукопис, пронађен почетком XX века у библиотеци у Ерлангену, ортографски је изузетно неуједначен и хетероген, због чега је и спектар интервенција био веома разуђен: од коректорских исправки Геземановог читања, преко исправљања очитих записивачевих погрешака (неразликовање звучних и беззвучних сугласника и сл.), до детаља где се на пробу стављало познавање шире усмене поезике. Посебан проблем представљало је читање слова јат, које има три легитимна рефлекса (екавски, икавски и ијекавски).

Судбина *Ерлангенског рукописа*, од његовог настанка до осамдесетих година XIX века, када га је непознати дародавац поклонио Универзитетској библиотеци у Ерлангену – није позната. Практично све у вези са овим драгоценим зборником у домену је нагађања, мада се о понеким детаљима може судити с доста вероватноће. Овај ћирилички рукопис, на коме је неко, 1861. године, записао “Wahrscheinlich glagolitische Schrift”, писан црквенословенским писмом, с ванредно лепим, црвеним иницијалима и правописним погрешкама нарочите врсте (записивач није разликовао звучне и беззвучне сугласнике и сл.), пронашао је 1913. године, у канцеларији универзитетског библиотекара, германиста Елиас фон Штајнмајер и послао га Државној библиотеци у Минхен. Професор словенске филологије на минхенском универзитету Ерих Бернекер одредио је језик, време постанка и садржај зборника, о чему је следеће, 1914. године, одржао предавање у Баварској академији наука. Даљи посао око приређивања и објављивања рукописа предао је

¹ Рад је настао у оквиру пројеката *Језик, фолклор, миграције на Балкану* (бр. 178010) и *Српско усмено стваралаштво у интеркултурном коду* (бр. 178011), које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

свом ученику и наследнику, професору прашког универзитета, Герхарду Геземану. Након обимног и темељитог проучавања, Г. Геземан је 1925. године објавио рукопис у Сремским Карловцима, у издању Српске краљевске академије, уз обиман, добро заснован и проблемски широко постављен предговор, који је до данас остао најсвестранија, најпоузданија и најнепристраснија студија о овом изузетно драгоценом зборнику.

На основу палеографских испитивања, а потом и на основу садржаја песама, Г. Геземан је постанак рукописа везао за трећу деценију XVIII века. Ослањајући се на чињеницу да је рукопис повезан листовима „неког немачко-аустријског црквеног календара из год. 1733” и на околност да су последњи историјски догађаји и историјске личности које песме памте из времена аустријско-турског рата 1716–1718, Геземан је закључио да је рукопис морао настати између 1716. и 1733. године, највероватније око 1720. (Геземан 1925: XII–XXI). Геземаново датирање потврђују и испитивања брзописа којим је састављач исписивао песме. Искрпном и широко заснованом компаративном анализом аутографа, Драгутин Костић је показао да је Г. Геземан доста прецизно временски ситуирао зборник, односно да је време његовог настанка „довољно [...] тачно одређено” и да врста писма и тип иницијала заиста указују „на прве десетине 18. века” (Костић 1926–27: 281).²

С приређивачем *Ерлангенског рукописа*, Г. Геземаном, Д. Костић слаже се и по питању записивача. Он прихвата Геземанов закључак да је реч о Немцу с аустријске територије, по свој прилици чиновнику у управи Војне Границе, с тим што га доводи у везу с Александром Виртембершким и његовом канцеларијом у Београду:

„[...] налазим да бисмо састављача Ерл. Рукописа, несумњиво Немца и вероватно војног или административног чиновника граничарског, могли довести у ближу везу са главним намесником у Евгенијевим ратом окупираној Србији, са кнезом Александром Виртембершким, и његовом канцеларијом у Београду” (Костић 1926–27: 282).³

² Д. Костић темељи закључак на поређењима аутографа с калиграфским радовима Захарија Орфелина, рукописима Гаврила Стефановића и с датираним рукописом *Богородичиних чудеса* у препису Филипа Тадића из Сарајева, из 1715. године.

³ По сведочењу Душана Поповића, Д. Костић је помишљао да би састављач зборника могао бити Хак фон Акернау (sic!), лекар у Београду за време аустријске владе 1718–1739. године (Поповић 1954: 105). Б. Маринковић је, на трагу Д. Костића, истицао да би се Лудвиг Франц Хак фон Анкерау могао идентификовати као записивач *Ерлангенског рукописа* (Маринковић 1958: 82–94). Тезу прихвата и Н. Љубинковић (Љубинковић 1999: 102). На основу сличности рукописа састављача ерлангенског зборника с рукописом документа (приватни српско-немачки речник) из Патријаршијско-митрополитске архиве у Карловцима, Д. Поповић је покушавао да докаже да је састављач зборника био Јохан Гуршиц, најпре тумач за српски језик, а онда и официр и заповедник „зверху Албанеса и Климентов” при крају аустријско-турског рата (Поповић 1954: 106–109).

Анализирајући пажљиво правопис и местимичне разлике у обележавању појединих гласова, Д. Костић долази до закључка да је „писар Ерл. Рукописа научно ћирилицу од православних писара. И то не од оних ‘србуљских’ који нису подлегли утицају тада за нас још нове руске (‘славјанске’) ортографије (нема љ) и, вероватно, не свештених лица (не пише ы али има њ – *высоко* у 32, 40 – ни грчке знаке ψ, Ω, ν само два пута ξ). Научио је ћирилицу профану, канцеларијску, ‘дипломатску’”, али додаје да се у њој „јасно истичу и неке [...] особености западних, католичких, ћириличара” (Костић 1926–27: 285–286).

На основу ортографске неуједначености, броја записаних песама и чињенице да оне потичу са доста широког географског терена (барем када је о топонимима и језичким варијететима реч), Костић претпоставља да је састављач збирке „а) боравећи на нашој националној територији сакупљао песме дуже времена и, по потреби службе, вероватно војничке, на више места или на већем пространству него што му је г. Геземан обележио својим четвороуглом; или б) да је морао имати у сакупљању и бележењу толиких разнородних песама више помагача, чијим се језично и правописно разноликим концептима послужио за препис у Ерл. Рукопис. Или, што је још највероватније, обоје у исти мах” (Костић 1926–27: 287). Он, чини се, исправно примећује да „онако измешане правописне особености у једном рукопису и од једне руке дају се [...] објаснити само преписом, и то с туђих концепата, писаних нешто друкчијом ортографијом него што је обична преписивачева [...] Да је набројене песме бележио сам, по слушању [...] свакојако не би у њима одједном писао другачијом ортографијом којом се бар у 200 других песама не служи” (Костић 1926–27: 287).

I

Прво и једино научно издање ерлангенског зборника објављено је – дакле – 1925. године у редакцији Герхарда Геземана. Том приликом, међутим, ниједно језичко и књижевно питање које зборник поставља није било решавано, већ је књига само пренета у машинопис. Због начина на који је записан, *Ерлангенски рукопис* је – све до данас – остао недоступан широкој публици, па чак и заинтересованим корисницима који немају довољно знања о старим рукописима (фолклористима, антрополозима, етнолозима и другима), а у постојеће базе српских народних песама (од којих су већ две доступне на интернету⁴) није се могао уврстити због старих словних знакова (љ, њ, ња, графема с титлом итд.). Стога је остао невидљив стручњацима који се баве српском/јужнословен-

Поповићеву тезу су, с доста аргумената, одбацили каснији изучаваоци *Ерлангенског рукописа*.

⁴ <http://www.monumentaserbica.com/epp/>, <http://www.mirjanadetic.com/e-baze.php>, <http://guslarskespesme.com/>.

ском фолклорном књижевношћу, рецимо на Харварду (где постоји велика збирка новијих народних песама које су сакупили Милман Пери и Алберт Лорд).

То је био разлог и повод да се тим истраживача укључи у пројекат приређивања *Ерлангенског рукописа* (др Мирјана Детелић, др Снежана Самарџија, др Лидија Делић, инжењер Бранислав Томић)⁵ и понуди: 1) рачитавање рукописа 2) критички апарат и 3) критичко издање у два формата – класичном (књига) и електронском (електронска база података). Основни циљ пројекта био је да зборник уђе у све постојеће (и све које ће се тек направити) базе српских народних песама и да тако овај важан сегмент наше културне баштине постане видљив у глобалним размерама. Тешко да је иједан други споменик, после средњег века, за српску културу толико значајан као овај и недопустиво би било да је баш он остао црна мрља не само за слависте и фолклористе у свету, већ и за стручну и читалачку јавност у Србији. Електронско издање притом, нарочито у формату базе података која омогућује разне врсте претраживања, изузетно је user friendly и представља најдемократскији приступ науци о књижевности, чинећи и најређе и највредније споменике доступним сваком кога интересују.

Због природе рукописа приређивачи су се, међутим, срели са читавим низом проблема, од чега је тек један ортографска неуједначеност. Рад у електронској бази олакшао је један део посла. Пре свега, та је врста медија омогућила да се сваки тип интервенција маркира релативно једноставно и упадљиво.

У фајловима који прате основни текст (коначну/предложу редакцију рукописа):

I. **ЖУТОМ** бојом обележено је уношење интерпункције (додавање зареза, тачке, две тачке, семиколона, наводника, знака питања, знака узвика, цртице, апострофа);

II. **ПЛАВОМ** су обележене исправке растављеног и састављеног писања речи и погрешног записивања малог и великог слова (са становишта савременог правописног стандарда) (тур'чинь → Турчин; нин'ко → Нинко; османъ → Осман; Бегъ → бег; Богъ → бог; Маіко → мајко; Мѣсече → месече; Фалиѡсе → Фалио се;

⁵ Примарни циљ приређивања *Ерлангенског рукописа* био је његово укључивање у постојеће базе српских песама, како би постао доступан широј јавности и како би се инкорпорирао у електронски претражив корпус. У раду се стога не разматрају питања везана за историјску фонетику и развој графичко-ортографског система (основне студије из ове области јесу: Белић, Александар. *Историја српског језика: фонетика, речи са деклинацијом, речи са конјугацијом*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999; Ивић, Павле. *О фонологији: расправе, студије, чланци*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1998; на податку се захваљујемо др Александру Милановићу). Надамо се да ће овако приређен рукопис испровоцирати колеге лингвисте, чије су стручне сугестије више него добродошле, тим пре што је у електронској форми корекције могуће лако и перманентно вршити.

тиси → ти си; есули → јесу ди; кмени → к мени; ткое → тко је; ѿ кудаси → откуда си; имаѡсам → имаѡ сам; тилиси → ти ли си);

III. ЗЕЛЕНОМ су обележавани:

1. Неразликовање консонаната по звучности, месту и начину творбе:

- a. с → з / з → с (садру → Задру; саће → зађе; сь ак'шаме → за акшам; изходити → исходити)
- b. с → ш (бисчу → Бишћу; пусташь → пушташ)
- c. с → ж (гвосћемь → гвожћем)
- d. с → ц (сури → цури; сафтила → цавила)
- e. ж → ш / ш → ж (сјаже → сјаше; шеравица → Жеравица; мажиѡ се → машио се)
- f. т → д / д → т (доке → доке; датомироѡм → Татомиром; сагру → Задру; светра → с ведра; вите → Виде; тумаше → думаше)
- g. т → ч (полате → полаче)
- h. п → б / б → п (пунићь → Бунић; пре → бре; пустоаноѡм → буздованом; кобиле → копиле)
- i. к → г / г → к (самогреси → самокреси; гаурске → каурске; пегри'ѡ → бекрија; граве → краве)
- j. к → х (зактела → захтела; некти → не хте)
- k. ц → ћ (новаковица → Новаковића)
- l. ц → ч (путнице → путнице)
- m. ч → ц (ачами'ѡ → ацамија; камчиѡм камцијом; кон'че → гонце)
- n. ч → ш (ком'чи'е → комшије)
- o. ч → ћ (сулум'чара → зулумћара)
- p. ћ → ђ (саће → зађе; жећа → жеђа; изиће → изиђе)
- q. в → б (удвине → Удбине, чованине → чобанине)
- r. ф → в (сафтила → завадила; сафтила → цавила)
- s. м → н / н → м (асам'баши → Асан-паши; аман, амань = хамам);

2. Рефлекси јата:

- a) стандардни (ѣ = е, и, је, ије);
- b) нестандартни (ѣ = иј): „Говорила гонце Умијана” (умѣану = Умијана);

3. Читање слова „и” као „ј” или „ји” (мои → мој; воиску → војску; ѡи → јој; радивои → Радивој; кумри'и → Кумрији; ѡсвоили → освојили);

4. Читање латиничног „и” (i) (браіне → брајне; божі'ю → божију; убі'е → убије; ѡбри'ѡла → обрѣјала);

5. Читање „е” као „је” (едно → једно; е → је; есули → јесу ли; ерь → јер; ние → није);

6. Читање омеге с титлом као „од” (ѡнесе → однесе);

7. Читање омеге као „јо” (ѡи → јој; груѡ → Грујо; ѡще → јоште; ѡщъ → јошт; кумриѡ → Кумријо);

8. Читање щ као „шћ” (навищукм → навишћујем);

9. Читање надређеног слова (г^сне → господине);
10. Позиција јотовања која није, или није јасно забележена (но^м → њом; ноизи → њојзи; њма → њима; нима → њима; шнима → с њима; ходені'е → ходење; кланан → клањај; самовол'не → самовољне; красице → красице; боліх → бољих);
11. Страна транскрипција слова љ/љ (чеглусті → чељусті);
12. Метагеза (азандаре → азнадаре; даил'му → да ли му);
13. Грешке у падежима (у латину → у Латине; датомири → Татомире; ао дружина → ао дружино; тридесет дукате → тридесет дуката);
14. Очите грешке у смислу са само једним логичким читањем (повискује → подвискује; сур'ле ор'ле птица → сури орле птица; у сенји → у Сењу; робинџ → робинџо (вок.); танџна → танџана; ид ѿда'ле → ид' одавле; изакри'га → из канија);
15. Зелено бојом маркирано је слово, или су маркирана слова крај којег је/којих је избачено суседно („Не лов' лова, Туре Асанаго”, ловаи → лова; хасті'е → аздије ер'те → хрте; хер'же → хрже; срдце → срце; ихмь → им; барі'џаци → барјаци; ѿте → оте);

IV. ЦРВЕНОМ су маркиране речи непознатог значења (агисмишчу; кличисти пане; налчом и сл.) и грешке у смислу које могу имати више логичних читања (разтер'кук → растрзује);

V. ЛЈУБИЧАСТОМ су обележени:

1. Очито испуштене речи (братац груио братцом датомиром → братец Грујо [с] братцом Татомиром);
2. Додати иницијали (ише → Пише, бр. 47; ош'ли → Дошли, бр. 43);
3. Додата очито испуштена слова (од хитрости на голога коња; ваздан су ме у глави бискале; срдашце; ванца → вранца; туши → Турци);
4. Читање одговарајућих вокала на месту обележеном полугласом (об'любить → обљубити; мекань → мекани; сь ак'шаме → за акшама; грѣховь → грехове);

VI. СИВОМ (бележено је само на маргини):

1. Брисање удвојених гласова (пуца пуца; ѿте → оте);
2. Брисање сувишних гласова (ловаи → лова);
3. Брисање удвојених речи (ѿше оне оне у рѣчи биаху; [оне] дуплирано);
4. Брисање речи које не могу стајати у одговарајућим синтагмама (Кумрија јој се оштро одговара; [се] избачено);

VII. ТАМНО ПЛАВОМ:

1. Места која се разликују у оригиналу рукописа и код Геземана:
 - 1) погрешно преписана слова:
Асанаго сестру свјетовао → у рукопису: о, код Геземана: а;
и на врати девет капиције → у рукопису: и, код Геземана: а;
 - 2) додата или испуштена слова (тада је плавом маркирано суседно слово):
сна имаш → у рук.: снаімашь; код Гез.: снаімашь;
Јанка → у рук.: њан'ку; код Гез.: њан'ку.

НИЈЕ БЕЛЕЖЕНО:

1. Читање омеге (ω) као „о“;
2. Читање омеге с титлом (ω̄) као „от“;
3. Читање старословенских дифтонга ѡ, ѣ, ю;
4. Брисање полугласа (ь) (тридесетъ → тридесет);
5. Читање щ као „шт“ (што → што; оше → јоште);
6. Јасно забележено јотовање (нѡ → ња; ню → њу; лѡ → ѡа, нѡ → њ и сл.);
7. Читање оу = у (оусеина → Усеина);
8. Брисање апострофа на месту полугласа.

У случајевима када се на истој позицији интервенисало и због 1) састављеног/растављеног писања речи или великог/малог слова (плава боја) и због 2) гласовних алтернација (зелена) обележаване су преваходно ове последње (порјнь → Борјен). Најзад, када је исти тип промена захватао суседна места оно које је било под „двоструком“ исправком обележавано је различито од суседног, да би се истакла вишеструка промена (нѣму → Њему).

Ма како обиман и комплексан, овај део посла ипак је био коначан и урадив, и – када је систем означавања једном успостављен (а за то је требало доста времена!) – није више стављао истраживаче пред недоумице. За сегмент који је задирао дубље у анализу и познавање епског и језичког идиома уопште – то се никако не би могло рећи. Као кључни проблем издвојила се процена гласовних вредности графема које су у дугој ортографској пракси (па и у моменту записивања) имале вишеструке рефлексе, попут *јата* (ѣ), слова *е* и *а* у одређеним позицијама (углавном, али не и искључиво на почетку речи), „латиничног” *и* (*і*), којим су обележавани, без доследности и икакве чвршће логике у дистрибуцији – и глас *и* и глас *ј*, али и она места где је било тешко проценити да ли је записивач исправно записао неку реч, или је, можда, погрешно перципирао неко од дистинктивних обележја (пошто је једна од системских грешака била замена слова *и* и *б*, поставило се, рецимо, питање да ли јунака именовати Порјеном,

како пише у рукопису, или Борјеном, чија је етимологија јаснија; или, у другој песми, Поросоновићем, како пише у рукопису, или Боросоновићем, што је ближе имену из варијанте забележене код Вука – Болозановић; Вук I, 736).

Најкомпликованије је, међутим, било са читањем слова јат (ѣ), које има три легитимна рефлекса – икавски, екавски и ијекавски. И ту је свака логика у дистрибуцији/записивању за коју су приређивачи покушали да се ухвате – измицала.

1) На метричку правилност није било могуће ослонити се из два основна разлога. Најпре стога што се певачи у аутентичном усменом извођењу не морају строго придржавати метричког модела (могу чак комбиновати стих и прозу), а онда и зато што се у великом броју случајева ниједно од три могућа читања није уклапало у схему десетерца („нитие више ѿсѣкаѡ главах”) и што је та иста схема разарана и тамо где читање није зависило од јата и где није било дилема како би стих требало прочитати („два гроба два новаковица”; „и вас ће тур’ци познавати”; „по његовои пуш’ки млетачкој” и сл.).

2) Несумњиво екавски, ијекавски и икавски сигнали у песмама нису били никаква гаранција да би се песма у целини и доследно морала држати једног од три језичка варијетета. Најпре стога што епски идиом у принципу комбинује различите изговоре, што је поготово очито у збиркама где редактори, за разлику од Вука, песме нису уједначавали:

1 Рано рани турско момче младо, 2 Уз Приморје јаше на ђогату 3 У тебдилу, катањском <u>одилу</u> . 4 Кад се момак Задру прекучио, 5 Он погледа са ђогата свога, 6 Виђа бајчу нову на обали, 7 <u>Насрид</u> башче тепа начинита, 8 А на теги прострта простирка, 9 На простирки <u>сиди дивичица</u> 31 Мореш ли оно упамтити <u>врме</u> . 32 Кад си <u>билом</u> Задру салазио, 33 Дао ми <u>вјеру</u> , да ћеш ме узети, 34 А ја теби, да ћу за те поћи, 35 Ја ти даде тврдо <u>обиљежје</u> 237 Ал си гладан <u>хљеба бијелога</u> , 241 „Давор бане, <u>свитла</u> Селенција! 242 Нисам гладан <u>хљеба бијелога</u> , 243 Нисам жедан вина руменог (MX IV, 30)	1 Књигу пише царс Арапине 2 Из Једрене, града <u>бијелога</u> , 3 Па је шаље до <u>Осика била</u> , 4 А на руке војводи Момчиљу: 5 „Вај Момчило, дуко од <u>Осика!</u> 6 Чуо јесам, да си с’ оженио 7 Другом љубом, <u>липом</u> Видосавом 8 Од Крушевца града <u>бијелога</u> , 9 Ама с’ ћери Југовић-Богдана, 10 Да је <u>љепше</u> на <u>свијету</u> нема. 379 И њој руса коса понарасла, 380 Нарасла јој ко и <u>прије</u> била. 381 И на њу је <u>мјера намјерила</u> , 382 <u>Намјерила</u> Вукашина краља. 383 Испроси је Вукашине краљу, 384 Испросио и прстеновао, 385 И с <u>липом</u> се краљу оженио, 386 <u>Дица</u> тетку <u>липо</u> оправила. 387 Краљ је с њоме пород изродно, 388 Роди сина млада Јандријаша 389 И брата му Краљевића Марка, 390 Каква не би на земљи јунака, 391 Њима роди сестрицу Јелицу (MX I, 52)
--	--

Други разлог је тај што су одређене речи у целом рукопису готово без изузетка писане у само једном облику: *прико, две, прид, тко, ш њим* и сл.

3) Слово јат писано је притом и у оним позицијама где језик није дозвољавао варијетете, што никако није био знак да се ова графема чита искључиво екавски (у другој колони дат је број песме у ЕР):

добрѣ (добре цене)	126
из'тѣране (излэрание)	17
ономѣ (ономе)	62
прѣбила (пребила)	61
прѣбилиму (пребили му)	112
прѣбледила (пребледила)	25
прѣкумку (прикумку)	62
прѣпевати (припевати)	62
разапѣше (разапеше)	113
себѣ (себе)	62
себѣга (себека)	50
тебѣ (тебе)	58
тебѣга (тебека)	47
томѣ (томе)	119

4) Знак јат је, уз то, писан и у неким атипичним позицијама где је ипак могуће више различитих читања:

пригѣп (Прилеп/Прилип)	124
прѣлазу (прилазу/пријелазу/прелазу)	40

5) Проблем се, у начелу, могао поставити и са читањем слова *e* у позицијама где би се јекавица наместо екавице уклапала у десетерац, јер је записивач њиме свакако означавао гласове „је” (бие, биелому, добиемо, крие, напие, не смі'емо, не смием, нејкі'ем, ние, пие, радое, смие, убі'е, убие итд.). Упркос овој начелној могућности, у тим се случајевима није интервенисало у тексту.

II

Најзад, проблеми су се отварали чак и тамо где је лингвистичка и ортографска страна била релативно чиста, за шта је еклатантан пример песма бр. 210, с темом похаре светогорских манастира:

- 1 Вино пије Димитрије
 2 у Солину бјелу граду.
 3 Глас допаде Димитрију:
 4 „Зле си сео, Димитрије,
 5 зле си сео и попио!
 6 Похара ти цар Костантин
 7 Светој Гори манастире
 8 и одведе цар Костантин
 9 владике и патријархе,
 10 проигум'не и ђаконе,
 11 и однесе ц[а]р Костантин
 12 много благо манастирско.”
 13 Скочио је Димитрије
 14 те он пише ситне књиге.
 15 Једну пише, другу шиље
 16 светлом ц[а]ру Костантину:
 17 „Хе ти, царе Костантине,
 18 повраћај ми патријархе,
 19 патријархе и владике,
 20 проигум'не и ђаконе,
 21 много благо манастирско!
 22 Ако ли ми не повратиш,
 23 послаћу ти три небеске,
 24 три небеске војводе.
 25 Једнога ћу војводу
 26 Михаила арањела,
 27 другога ћу војводу
 28 Ах, Илију Громовника,
 29 трећегу ћу војводу
 30 Николају помоћника.
 31 Михаил ће арханђеле,
 32 он ће својим мачом сјећи;
 33 Ах, Илија Громовниче
 34 љутим громом ударити;
 35 Николају помоћниче
 36 из далека помагати.”
 37 Припаде се ц[а]р Костантин
 38 те поврати Димитрију
 39 патријархе и владике,
 40 проигум'не и ђаконе,
 41 много благо манастирско.
 42 Јоште пише ситну књигу
 43 те ју шиље Димитрију:
 44 „Тако ми бога, Димитрије,
 45 да ми скупиш многу војску
 46 од истока до запада,
 47 ја се не би припадноу
 48 од те силне многе војске
 49 како сам се припадноу
 50 од ове три војводе,
 51 од оштрога љута мача,
 52 од светога Арханђела
 53 и од грома Илинога,
 54 од светога Николаја.”

Тема одбране Свете Горе чита је транспозиција средњовековних прича о свецу–ратнику и легендарном браниоцу Солуна – светом Димитрију Солунском. У збирци од тринаест похвалних беседа написаних у част солунског чудотворца, коју је аутор, архиепископ Јован, саставио у првој половини VII века, највероватније пре 620. године (*Miracula S. Demetrii I*) (Баришић 1953: 10–11, 33; ВИ 1966: 173), забележен је низ предања чији су мотиви или нарративне секвенце могли усмерити уобличење не само песме из *Ерлангенског рукописа*, већ и целе традицијске линије која опева подвиг „боланог јунака”, заштитника Солуна. Овај светац описан је као копљаник и коњаник огрнут белим плаштем и у сјају (ВИ 1966, 178, 184), а приписивана му је чудесна одбрана Солуна након седмодневне словенско-аварске опсаде с краја VI века, када се, по сведочењу аутора, појавио на градским зидинама као наоружани војник и копљем пробо и стрмоглавио првог варварина који се пео уз лестве (Баришић 1953: 56; ВИ 1966: 178). И неки каснији догађаји довођени су у везу с чудесним појављивањем и деловањем св. Димитрија: погибија Самуиловог сина, Гаврила Радомира (1014–1015), и изненадна и тајанствена смрт бугарског цара Калојана у време опсаде Солуна, у јесен 1207. године, о чему извештавају Теодосије и Стефан Првовенчани.

Индикативно је притом да читав низ легенди везује и самог епског јунака, „боланог Дојчина” не само за Солун, већ и за Свету Гору и манастир Хиландар. По једној од њих, извесни летопис бележио је завет Дојчиновог унука сину, Војину Дојчиновићу, да Дојчинову сабљу преда српском владару и да Дојчинове кости, на било који начин, однесе из Солуна у Хиландар, и причање Светогораца о испуњењу тог завета, за време хиландарског игумана, каснијег архиепископа, Макарија, брата Мехмеда Соколовића (половином XVI века).⁷ По сведочењу монаха, Дојчинови посмртни остаци боравили су у хиландарској костурници до грчке борбе за слободу (1821–1830) и доласка Абул-Убуд (Лобуд) паше на светогорско полуострво. Том приликом калуђери су сакрили старине и манастирске драгоцености, између осталог и ковчег с Дојчиновим костима, од када се не зна где је (Поповић 1903: 13–14).

И светог Димитрија Солунског и „боланог Дојчина” традиција, дакле, стабилно и препознатљиво везује за тему одбране града и за конкретне топониме – Солун и Свету Гору, односно светогорске манастире. Песма из *Ерлангенског рукописа* драгоцен је управо као сведочанство о преплету две традицијске линије и алтернацији/асоцијацији мотива и јунака (одбрана града/одбрана манастира; болани Дојчин/св. Димитрије Солунски; јуначки подвиг/светачко чудо). Аргументи поетике говоре, стога, у прилог читању *Солун* наместо *Солин*, како је у рукопису записано.

Тиме се, међутим, отвара питање везано за топоним у пемси бр. 110, иначе, варијанти песме „Болани Дојчин” из Вукове збирке. У ерлангенској иначици алтернирају два кључна номинална обележја – име јунака и име града за који се јунак везује. Прогагониста је Иво/Иван Карловић, а град у којем болује и који брани од наметника јесте Солин.⁸ Логично је претпоставити да је у моменту када се за сужејни модел везало име знаменитог хрватског великаша, бана у два наврата (1521–1524, 1527–1531) и истакнутог борца против Турака – Ивана Карловића, и поетска топографија почела да гравитира ка просторима на којима је он одишта живео. Питање је, међутим, није ли и у датом случају записивач наместо њему можда даљег и мање познатог Солуна, који се сасвим сигурно налази у изходишту певања о сукобу на смрт болесног јунака са Арапином, чуо и укључио себи ближи топоним – Солин. Ни једна ни друга могућност (Солун/Солин) не

⁷ „(...) Игуман Макарије помоћу свога брата, великог везира Мехмеда, изради ираду, да се слободно пренесу кости Дојчинове из Солуна у Хиландар са свим црквеним церемонијама. (...) Хиландарско Братство дочека најсвечаније пратњу са прописаним црквеним обредима и по завету Дојчинова унука похрани кости Болана Дојчина у Хиландарску костурницу. Поменути Хиландарац, по причању свога старца Герасима, игумана Хиландарског, каже, да су кости Болана Дојчина биле у једном ковчегу, који је био лепо израђен од кипарског дрвета, а на ковчегу од прилике овакав натпис: 'Овде почивају кости славног и великог српског јунака и војводе Боланог Дојчина, од града Солуна, који је умро у Солуну љета ... а пренесен у Хиландар љета ... (...)'” (Поповић 1903: 13).

⁸ Више о датом сужејном моделу и логици алтернација у Делић 2011.

косе се са поетичким узусима и логиком епских модификација. Без песме бр. 210 ситуација би била потпуно чиста. Овако – над читањем остаје да титра мала, али ипак сенка сумње.

III

Други тип недоумица везан за песме *Ерлангенског рукописа*, њихово тумачење и приређивање може се илустровати на примеру песме бр. 72 о избављању Јуре Десанчића из сужањства код Турака. Као место заточења и код Геземана и у рукопису јавља се „кула домина” коју смо – у складу са претпостављеном заменом звучно/беззвучно (д – т) – прочитали као Томину (кулу). У популарном издању Радосава Меденице и Добрила Аранитовића (Универзитетска ријеч, Никшић 1987), исто место јавља се као (кула) Домина. Врло је занимљиво да приређивачи нису интервенисали у овом случају (осим великог слова), кад се има у виду да су у свему другом били врло широке руке – као што се може приметити из прилога:

EP 72: раиччитано	EP 72: Меденица, Аранитовић СЕЂАНИ ИЗБАВЉАЈУ ЈУРУ ДЕСАНЧИЋА
1 Пију вино Сеђани јунаци	Пију вино Сеђани јунаци
2 на капији Сењу бијелому	на капији Сењу бијеломе.
3 пију вино и попијевају.	Пију вино и попијевају.
4 К њим долази госпоја Десанка,	К њим ¹ долази госпоја Десанка,
5 к њим долази те им говори: (9 слогова)	к њим ¹ долази те им проговара: (10 слогова)
6 „Благо вама, Сеђани јунаци,	„Благо вама, Сеђани јунаци,
7 јер цијете и попијевате	јер пијете и попијевате,
8 а мој Јуро лежи у тавници	а мој Јуро лежи у тавници,
9 у проклетој у кули Томиној .”	у проклетој, у кули Доминој .”
10–18
19 <u>А даћу једну чизму дуката</u> (5 + 5)	<u>Ал' ћу дати [ја] чизму дуката,</u> (4 + 6)
20 што ће вам бити напојнице	што ће вама бити напојнице,
21 <u>док одиете до куле Томине</u> (5 + 6)	<u>док одете до куле Домине</u> (4 + 6)
22 <u>и док доћете Сењу бијелому.</u> (11 слогова)	<u>и доћете Сењу бијеломе.</u> (10 слогова)
23 И одоше Сеђани јунаци	И одоше Сеђани јунаци,
24 отидоше до куле Томине	отидоше до куле Домине ,
25 али кула тврда и опака	али кула тврда и опака,
26 <u>не могу куле да отворе.</u> (9 слогова)	<u>не могуће да куле отворе.</u> (10 слогова)
27 Копаше ју за три тавне ноћи,	Копаше ју за три тавне ноћи,
28 не могуће куле поткопати.	не могуће куле поткопати.
29 Онда вели Десанчићу Јуро:	Онда вели Десанчићу Јуро:
30 „О мој брацо, Мркоњићу Пејо ,	„О мој брацо, Мркоњићу Петро ,
31–35
36 <u>и њега дочекаше на руке.</u> (3 + 4 + 3)	<u>На руке га они дочекаше.</u> (4 – 6)
37–39
40 Искочише Турци из Томине	Искочише Турци из Домине
41–47
48 Кад то чуо Мркоњићу Пејо ,	Кад то чуо Мркоњићу Петро ,
49 онда вели Петре Мркоњићу:	онда вели Петре Мркоњићу:
50–64
65 И дала им госпоја Десанка,	И дала им госпоја Десанка,
66 <u>дада им једну чизму дукатах:</u> (3 + 2 + 2 + 3)	<u>дада им је ту чизму дукатах:</u> (4 + 6)
67–73

Карактеристике овог популарног издања могу се уочити и на овом скромном примеру, а састоје се у: надевању наслова (у рукопису нема ничега, а код Геземана су на месту наслова редни бројеви), поправљању стопе да одговара асиметричном (епском) десетерцу и, са тим циљем, изостављању (стих 22) или додавању (стихови 5, 19) слогова.⁹ Обе врсте интервенција спадају у уобичајене редакторске активности, али су у случају *Ерлангенског рукописа* недопустиве са најмање два разлога: 1) језик XVIII века, сачуван у њему, сам по себи је предмет посматрања и драгошено сведочанство за проучаваоце историје језика; 2) грубости у версификацији (вишак или мањак слогова) редовна су појава у епском певању и толеришу се – нарочито код певања уз гусле. Трећа врста интервенција је друкчијег порекла и долази из незнања, односно из потребе за арбитражом. За ово друго, пример је преокретање надимка Пејо (од Петар), како стоји и код Геземана и у рукопису, у Перо. Приређивачи, обојица Црногорци, сигурно нису били необавештени да је у Црној Гори (такође и у Лици) Пејо исто тако чест облик скраћења као и Перо, те није јасно због чега су овако поступили. У првом случају, међутим, разлог је сигурно необавештеност.

Домина кула, коју смо ми (недовољно тачно, али у оквири-ма компетенција које даје сам рукопис) прочитали као Томину, заправо је Томиња (кула која припада/налази се у селу Томини), односно Миралемова кула, зависно од тога која се традиција консултује – хришћанска¹⁰ или муслиманска.¹¹ Село у коме се она налази припада општини Сански мост, неких 30 км од Бањалуче.¹² У епском корпусу који је коришћен као упоредни и контролни пункт за проверу исправности интервенција у рукопису,¹³ постоји шест варијаната песме ЕР 72 (односно њеног сижера), како се може видети из приложене табеле:

⁹ О огрешњима о рукопис и Геземаново издање детаљно је писала Снежана Самарија (Самарија 1989).

¹⁰ „Томина је добила данашње име по ускоку Томи.” www.mz-tomina.com

¹¹ „Назив ТОМИНА датира, према легенди, од девете деценије XVIII вијека. У вријеме турске владавине, у Томинској Паланци, се градила Миралдим – бегова кула. Имала је, према наводима хисторичара, четири спрата. Војничка посада овога краја ухватила је ускока Тому Десанчића и узидала живог у темеље куле. Према предаји, није се могла подигнути док се жив човјек у њу не узида.”

¹² Упор. гугл мапу на адреси: <https://maps.google.com/maps/ms?ie=UTF8&hl=en&msa=0&msid=110132206648972447888.00048f4ad323f10c2e950&ll=44.237328,15.930176&spn=3.935571,4.669189&t=p&z=7&source=embed>

¹³ Подаци о корпусу и сам корпус могу се видети на адресама: <http://www.monumentaserbica.com/epp/> и <http://www.mirjanadetic.com/e-baze.php>

ПЕСМА	ДЕСАНЧИЋ	ДРУЖИНА	МЕСТО
EP 72	Јуро Десанчић	Петар (Пејо) Мркоњић са Сењанима	кула Томина (Геземан и рукопис: домина)
МХ IX, 17	Лука Десанчић	Иван Сењанин, ускок Радован и прво 70, а на крају 7 Сењана	кула Томина више Бањалуке
Вук VI, 72	Вид Десанчић	Иво Сењанин и 60 Сењана у почетку, 15 на крају	град Малом , на путу ка њему прелазе се Тиса
САНУ III, 41	Гојко Десанчић	Иво Сењанин, Раде од Косова, 30 Сењана	Ердељ град
САНУ III, 42	Гојко Десанчић	Раде Косанић, Петар Мркоњић	проклета кула Томићева
САНУ III, 43	Гојко Десанчић	Петар Мркоњић и Сењани	Товагина кула
САНУ III, 44	Видо Десанчић	Вук Мркојевић и прво 60, а на крају 15 Сењана	Лијевио , у тамници седам Аглагића

Иза свих њих стоји стварни догађај из године 1580. када је, у сукобу са Турцима, испод града Сења ухваћен, заробљен и 1587. „чудесно ослобођен” Квирино (Лука) племенити Десанчић. Сењање на тај догађај сачувано је у цркви Мајке Божје Горичке у Башки на отоку Крку, у виду заветне слике (ex voto) са натписом на италијанском:

DA VINCENZO SANTICH PATRIZIO DA SEGNA MORTO NELL' ANNO 1579 DISCESE QUIRINO de DESANTICH ANTENATO DELLA QUI ESISTENTE FAMIGLIA; IL QUALE, COMBATTENDO VALORO= // SAMENTE SOTTO L' IMPERATORE RODOLFO II.: NELL' ANNO 1587 CONTRO TURCHI VENNE DA ESSI PRIGIONIERE., MA FATTO IL VOTO DI VISITARE QUESTO SAN= // TUARIO FU MIRACOLosamente SCIOLTO E LIBERATO DALLE CATENE.¹⁴

Сењска породица Десанчић (Desantich, de Santich, Dessantich, Desantić, Desančić, Dešantić ili Šantić, Santiš, Santis, Desanti, De Santi i De Santis; Љубовић 2009: 211) – а у песмама Десанчић и Дешантић, односно Шантић – пореклом са отока Крка (Башка), добила је племство 1579. од цара Рудолфа II (Локмер 2005; у Љубовић 2009 – Рудолф I, исте године). Већ следеће године, у великом сукобу са Турцима испод тврђаве Нехај рањен је и заробљен Квирино (Лука) Десанчић. Знајући за високи статус његове породице, Турци су га засужњили у кули Томињи (између Бањалуке и Санског Моста) и ту га држали седам година, иако

¹⁴ КВИРИН ПЛ. ДЕСАНТИЋ ПРЕДАК ОВДЈЕ ЖИВУЋЕ ОБИТЕЉИ ПОТЈЕЧЕ ОД ВИНЂЕНЦА ПЛ. ДЕСАНТИЋА, ПАТРИЦИЈА СЕЊСКОГА КОЈИ ЈЕ УМРО 1579. ГОДИНЕ; РЕЧЕНИ (КВИРИН), БОРЕЋИ СЕ // ХРАБРО ПОД ЦАРЕМ РУДОЛФОМ II. 1587. ГОДИНЕ ПРОТИВ ТУРАКА ЗАПАДЕ У ЗАРОБЉЕНИШТВО, НО ЧИНОВИШИ ЗАВЈЕТ ДА ЋЕ ХОДОЧАСТИТИ У ОВО // СВЕТИШТЕ БУДЕ ЧУДЕСНО ОДРИЈЕШЕН И ОСЛОБОЂЕН ЛАНАЦА (Локмер 2005: 100).

су затражили откуп за њега (15.000 златника) на који је његова породица пристала. Начин на који је ослобођен, како се помиње у изворима (Мијатовић 2003; Локмер 2005; Љубовић 2009), у великој мери одговара епским варијантама:

То су малобројни Сењани – ускоци успјешно учинили у тајној акцији, а уз помоћ хајдука (у народној пјесми: Вид Жеравица) из Компоља који је засигурно јако добро познавао тајне кретања „ничијим простором” у Лици под турском влашћу, односно након што су бродницама стигли у Равне котаре и кренули према унутрашњости. Преодјенули су се у турску одјећу и представили се као Турци из Равних котара, те су не могавши поткопати кулу, послуживши се лукавством на препад ноћу извукли изнемогла Квирина из тамнице, који се због тешких окова није могао кретати. Зазвавши у помоћ Блажену Дјевицу Марију и завјетовавши се ходочастиги у светиште Мајке Божје (према завјету: у светиште Мајке Божје Горичке), чудесно би ослобођен тешких окова, односно ускоци су чудесно „студеним каменом комај Луку тужна расковали”. Тада се је Квирин уз помоћ осталих, видно изнемогао, ипак ускоро домогао слободе и дошао у Сењ „на плећима Вида Жеравице”, односно с осталима је допловио под Сењ (Локмер 2005: 107–108).

Надасве је занимљиво како се песме односе према именима јунака из породице Десанчића. Јуро и Лука, опевани у ЕР 72 и МХ IX, 17, најближи су извору (мушка имена Десантића су: Винченцо/Винко, Јуро, Квирин/Лука, Фрањо), тј. над њима је моделативни систем предања имао најмање утицаја – можда и зато што су обе збирке пореклом најближе месту збивања. Остале номинације – Вид(с) и Гојко – већ иду ка фолклорним (стајаћим) именима и, што је још важније, сасвим губе представу о правом месту радње те Томињу кулу прво мењају у Томићеву (САНУ III, 42), па у Товагину (САНУ III, 43), а онда у Ердељ град (САНУ III, 41) и град Малош преко реке Тисе (Вук VI, 72). Песма из збирке Матице хрватске зачудно је верна догађају, као да је испевана убрзо после њега, и – зато што је дужа и стилски обимнија од ЕР 72 – сведочи о прецизно познавању епске географије, поготову у детаљима пута од Сења до Томине: Сењ, Вратник, Дренов кланац, Јурјеве стине, Капела, Жељава, Изачић, (Босанска) Крупа, Тимар планина, Бањалука, Томина – све укупно 260 км.

И поред свих разлика међу песмама, непоколебиво се држе само три податка: 1) породично име Десанчића; 2) дружина (не као конкретна скупина ускока/хајдука, већ као множина спрам једине: нема песме у којој Десанчића спасава један јунак); 3) место засуђњења, истина само у песмама које су испеване на истом географском простору. Чак се и кула Томића и Товагина кула могу узети као рефлекс реалног историјског локуса – куле у селу Томина, које је првобитно било паланка у санском санцаку, све док у њему није саграђена четвороспратна Миралем-бегова камена кула. У најмању руку, ову тезу заступа Хамдија Крешевљаковић: „ТОМИНА је село на Сани уз жељезничку пругу Сански Мост

– Саница. Ту је била Миралбегова кула на четири ката, а споминье се у деветом деценију XVIII ст. и уз њу ошак, у коме је тада живио *Курбег*, праотац данашњих приједорских и новских Курбеговића. Та је кула била правокутне основице. Напуштена је прије 1878, а подор јој је срањен са земљом 1933” (Крешевљаковић 1954).¹⁵ С обзиром на то да *Ерлангенски рукопис* није могао опевати места и догађаје који нису постојали најкасније у првој трећини XVIII века, мора бити да је у Томини (и паланци и селу) постојала нека старија грађевина у функцији куле и да јој је име било Томиња. То се, уосталом, види и из цитираног описа код Локмера, што значи да је постојала још и у XVI веку (ако не и пре):

„Турци су знајући за Квириново подријетло, положај, углед и богатство обитељи утамничили Квирина у Томиња кули код Санскога моста, једној од бројних утврда у низу капетанија, турскога обрамбеног сустава од кришћанске војске и војних, посебно ускочких упада, а што је одговарало обрамбеном суставу који се је формирао на кришћанској, аустријској, тј. хрватској страни (Капетанијама, односно касније Војној крајини)” (Локмер 2005: 107).

На основу свега изнетог, нема никакве сумње да „домина кула” из рукописа и Геземанове редакције није ништа друго до кула Томина или Томиња и да не постоји ниједан разлог да се управо тако не прочита. Са научних позиција изведена, критичка редакција тешких рукописа, као што је *Ерлангенски*, увек захтева истраживачки рад и заправо се не може ни извести без њега. Он није свакад тако лако спроведив и тако обилно поткрепљен као у овом случају, али је обавезан кад год је могућ.

Литература

Баришић, Фрањо. *Чуда Димитрија Солунског као историјски извори*. Београд: САНУ: Византолошки институт, 1953.

Византијски извори за историју народа Југославије, III. Београд: Византолошки институт: САНУ: Научно дело, 1966.

Геземан, Герхард. „Увод”. *Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама*. Герхард Геземан, прир. Ср. Карловци: Српска краљевска академија, 1925.

Делић, Лидија. „*Болани Дојчин* – путеви генезе и модификација певања о сукобу ’боланог’ јунака с Арапином”. *Жива реч: зборник у част проф. Др Наде Милошевић Ђорђевић*. Мирјана Детелић и

¹⁵ То се мишљење одржало до данас: Капетанија „Дисри Сана” (Сански Мост) се налазила километар узводно од мјеста Паланка (данашња Томина), на мјесту данашњег моста између Томине и Врхпоља. Сачињавали су је зидана кула на четири ката са четири топа и хан у непосредној близини. Кула је у народу била позната као Мирал-бегова кула, прозвана тако вјероватно по градитељу куле и првом капетану Мирал-бегу Курабегу (званични портал на адреси: http://www.rodoslov.ba/pages/view_zanimljivosti/69).

Снежана Самарџија, ур. Београд: Балканолошки институт САНУ: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2011, 105–125.

Ерлангенски рукопис старих српскохрватских народних песама. Герхард Геземан, прир. Ср. Карловци: Српска краљевска академија, 1925.

Костић, Драгутин. „С. К. АКАДЕМИЈА. Зборник за историју, језик и књижевност српског народа. Прво Одељење. Књига XII. Ерлангенски Рукопис старих српскохрватских народних песама. Издао Д-р Герхард Геземан, проф. Универзитета у Прагу. 1925, Београд”. *Јужнословенски филолог*, VI (1926–1927): 278–295.

Поповић, Душан. *Болан Дојчин у Српском народ. предању (Грађа за историјску расправу)*. Крагујевац: Издање књижаре Илије Б. Анастасијевића, 1903.

Самарџија, Снежана. „Ново издање *Ерлангенског рукописа*”. *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 53–54 (1989): 184–199.

Српске народне пјесме, скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Карацић, *Књига прва у којој су различне женске пјесме* [1841]. *Сабрана дела Вука Карацића*, књига четврта. Владан Недић, прир. Београд: Просвета, 1975.

Креševljaković, Hamdija. „Kule i odžaci u Bosni i Hercegovini”. *Naše starine*, II (1954): 71–86.

Lokmer, Juraj. „*Ex-voto* Kvirina Desantića, patricija senjskoga u crkvi Majke Božje Goričke u Baški”. *Senjski zbornik*, 32 (2005): 95–116.

Ljubović, Enver. „Senjska uskočka i plemićka obitelj Desantić i njihovi grbovi”. *Senjski zbornik*, 36 (2009): 209–220.

Mijatović, Anđelko. „Neki poznatiji Senjani uznici. U prigodi 300. obljetnice rođenja Mateše Antuna pl. Kuhačevića 1697. – 14. lipnja 1997”. *Senjski zbornik*, 30 (2003): 259–272.

Mirjana I. Detelić
Lidija D. Delić

The Problems of Editing the *Erlangen Manuscript*

Summary

This paper examines the problems of editing one of the most important collections of Serbian oral (and urban) poetry, written in early 18th century in the Military Frontier. Discovered in early 20th century in an Erlangen library, the manuscript is extremely uneven and heterogeneous orthographically, which produced a highly differentiated spectrum of interventions: from corrections of Gesemann's transcriptions, to the corrections of the scribe's obvious mistakes (lack of differentiation between voiced and voiceless consonants and similar), to details that tested the knowledge of the wider poetics of oral poetry. A particular problem was the reading of *yat*, the letter containing three legitimate reflexes (Ekavian, Ikavian and ljekavian).

Key words: *The Erlangen Collection*, digital archives of folk poetry, poetics of oral poetry, editing old manuscripts

Примљено 22. октобра 2013.

Прихваћено за објављивање 3. децембра 2013.